Das sogenannte Fragment Hygins.

Der Dresdensis Dc 183 s. IX—X giebt auf fol. 32 das schon mehrfach veröffentlichte Stück, welches mit den Worten 'Duo sunt extremi vertices mundi' beginnt und von dem letzten Herausgeber (L. W. Hasper, Hyginus Philosophus, Lips. 1861 S. 9) dem Hygin zugeschrieben wurde. Unsere Handschrift bietet aber fol. 98a—99a noch eine zweite Abschrift des Stückes unter dem Titel 'Excerptio de astrologia'[1], welcher der andern fehlt. Beide Abschriften zeigen vielfache Verschiedenheiten und entstammen daher doppelter Ueberlieferung. Sehr eng an den Wortlaut der Dresdenses schliesst sich der Text im Codex von Montpellier H. 334 saec. X[2] an, welchen Hasper in seiner Ausgabe irriger Weise der Ueberlieferung im Parisin. 7400 A saec. XIV nachgesetzt hat und der die Ueberschrift 'Excerptum de astrologia' bietet. Die Ueberschrift fehlt in den von Kiehl (Mnemosyne II 88—93. Leid. 1853) collationirten Leidenses 84 und 92 cat. prioris. Den ausführlichsten Titel bietet — Excerptum de astrologia Arati — eine weitere alte Handschrift, der Cod. Phillipp. Berolin. 1832 saec. IX—X fol. 81a. Ausser dem Parisinus entfernt sich auch der Fribergensis (hrsg. von Weller, Altes aus allen Theilen der Geschichte VIII 232; Chemn. 1764) sehr weit vom ursprünglichen Texte. Da nun die Frage nach der Zugehörigkeit des Stückes nur durch eine auf der alten Ueberlieferung beruhende Ausgabe gelöst werden kann und gerade die ältesten Handschriften noch unverglichen sind, so biete ich hier einen neuen Abdruck des Stückes, dessen Text sich wesentlich auf meine Collation der Dresdenses und des Berolinensis stützt. Herangezogen wurden ausserdem die Variae lectiones der Ausgabe von Kiehl nach den Leidenses und des Codex von Montpellier nach den (wohl unvollständigen) Angaben von Hasper. Dagegen konnten Parisinus und Fribergensis fast ausser Acht gelassen werden.

[1] So auch im Sangallensis 250 saec. XI.

[2] Vgl. Bursian, Münchner Sitz.-Ber. 1876 I 3.

B = Berolin. Phillipp. 1832 (*Bm* gleichzeitige Correctorhand.)
Da = Dresd. Dc 183 fol. 32 (*Dam* Hand des Correctors).
Db = Dresd. Dc 183 fol. 98a (*Dbm* Hand des Correctors).
L = Leidens. 84 catal. pr.
M = Montispessul. H 334.
V = Leidens. 92 catal. pr.
F = Fribergensis.
P = Parisinus 7400 A.

Excerptum de astrologia [Arati].

Duo sunt extremi vertices mundi quos appellant polos, septentrionis et austri quorum alter a nobis semper videtur, alter numquam. In eo qui a nobis cernitur, tria sunt signa constituta, duo scilicet arcturi et serpens circum atque inter illos in morem fluminis means. Helice arcturus maior, Cynosura minor appellatur. Quae diversum quidem aspiciunt, nam dorsa eorum sibimet mutuo avertuntur aversis huc atque illuc pedibus. Serpens vero cauda cingit Helicen, cetero circuitu Cynosuram, ita tamen ut easdem medius interlabens separet. Cuius caput ad dextrum pedem eius qui in geniculo stat videtur extensum. Ille vero qui in geniculo stat quem Herculem dicunt, dextro pede caput premit serpentis capite ad austrum converso, humeris suis

1 Excerptum de astrologia Arati *B*, Excerptum de astrologia *M*, Excerptio de astrologia *Db Sangall. 250.* 2 septemtrionis *LV.* 3 semper a nobis *LVF*, alter numquam *om. V.* 4 nunquam *B.* cernitur] uidetur *VP.* 5 arcti *Kiehl ut infra. sed posteriorum scriptoribus saeculorum illa vox aeque atque arctus audit.* inter illos *DabBM,* inter illas *LVF*, inter illa more *P.* 6 means] *post rasura fere X litterarum B.* arcturős *Dbm.* minor cynosura (cinosura *V*) *LV.* cynosiras *Da*, cynosuras, cynosyra *Dbm.* ap////pellatur, pell *in ras. scr. Bm.* 7 que *Da*, qui *B.* diversum] Helice Cinosura, (He Cinosura *in ras.*) *in marg. scr. Bm.* dorso *Da*, dorso, dorsa *corr. Bm.* earum, eorum *Dbm.* 8 abuertuntur *Db*, obuertuntur *MLVP.* 9 vero] quippe *VP.* helicem *DaMVFP*; *sequitur rasura fere octo litterarum B.* cetero vero *Da.* cynosiram *Da*, cinosuram (*ita V*), cinosyram *Dbm.* ita] *in marg.* Serpens *B.* 10 eosdem *B.* medius easdem *VP.* interlabens *marg. adscr. Dbm, om. Da.* saparet, separet *Bm.* 11 genuclo *Dab.* 12 genuclo *Dab.* erculem *Db*, *post rasura sex litterarum B.* 13 premit caput *Da.* serpentes, serpentis *Dbm.* capite — p. 15, 2 serpentis *in marg. sup. scr. B.* converso *om. M.* et humeris *LVP.*

coronae tangit confinia. Ipsa autem corona post tergum Herculis sita capiti serpentis quem serpentarius tenet adpropinquat. Serpentarius vero qui a Graecis ophiuchus vocatur sub Hercule positus ad austrum versis pedibus scorpionem calcat serpente praecinctus quem utraque manu tenet; qui plurima longitudine protentus usque ad coronam extenditur. Iuxta huius serpentis flexuosa volumina nullo alio interveniente signo Bootes post tergum arcturi maioris videtur pedibus ad virginem versis; nam virgo sub pedibus Bootis est constituta. Contra guttur vero et pedes anteriores ursae maioris in commissura zodiaci atque lactei circulorum gemini sunt locati habentes a laevo latere agitatorem cum haedulis duobus. Qui contra caput Helicis capite verso pede dextro sinistrum tauri cornu tangere videtur. Iuxta geminos qua zodiacus altissime erigitur contra ventrem ursae maioris cancer situs est habens in dorso asellos albicante inter eos nubecula quae praesepium appellatur. At contra pedes eiusdem ursae posteriores inter cancrum et virginem leo dicitur constitutus, Booten habens iuxta se. Sub pedibus vero agitatoris taurus

1 coronę *B*, corone *DabV*. tingit *Da*. postergum *Db*. 2 capiti//, s *eras. B.* serpentis] *in marg.* Corona *B*. appropinquat *MLVPF*. Serpentarius] *in marg.* Serpentarius *B*. 3 qui// grecis, a *eras. Da.* quia greci sophyuchus, *recte distinx. Bm; post rasura duarum litterarum.* grecis *DbV*. ophiucus *Dab*. vocatur] *post ras. decem litterarum B.* 4 conversis *LVP*. p̄cinctus *Db*. precintus[c] *B*, punctus *Da*. 5 utraque] aq: *in ras. scr. Bm.* tenet] *in marg.* Scorpius *supra rasuram B.* Qui *Da*. 7 flexuo//sa *B*. ạlịọ *Db*. 8 arcti *Kiehl*; arcturi] *post* bootes *eras. B.* maioris] *in marg.* Bootes *B*. 9 est] et *B*. uero guttur *Da*. Contra] *in marg.* Virgo *B*. gutur (*sic!*)] *in marg.* 10 ursę *B*; ursi, ursę[s] *Dbm*; urse *V* (*sic et postea*), ursi *Da*. //n, I *eras. Da.* commisura *B*. in commissura circulorum *B*. adque[t] *Bm*. circulorum] *in marg.* Gemini *B*. 11 s/////, unt *ut vid. eras. B.* conlocati *Da*. locati] *post rasura octo litterarum B.* aleuola terre, a leuo latere *Bm*. leuo *DabV*. agitorem *V* (*ita et infra*); agitatorem, rem *in ras. scr. Bm.* 12 hedulis *DbV*, edulis *DaB*. contra] *in marg.* Auriga *B*. caput] *post rasura sex litterarum B.* elicis *Db*. capite *om. MV*. 14 qua, quo *Dbm*; qui *V*; contra *P*. //ontra, C *eras. Da.* ursę *DabB*. minoris *P*. 15 abens *Db*. asello *V*. eos] *post rasura decem litterarum, in marg.* Cancer *B*. nebucula *Da*, nubicula *V*. 16 que *Db*. p̄sepium *DabB*. At] ac// *Da*, atque *P*. pedem *Da*. ursę *DabB*. 17 posterioris *DaV*. 18 booten *DaBLV*, bootem *Db*. habens////, Leo *eras., in marg.* Leo *B*. Sup pedibus *Da*. agitoris *V* (*sic et postea*), agitoris[ta] *B*.

iacet uno pede protento ad Orionem qui sub illo est constitutus. Cepheus inter lyram et Cassiepiam medius expansis brachiis pedibus ad terga minoris ursae porrectis. Cassiepia contra vôlumen maximum septentrionalis serpentis inter agitatorem Perseum Andromedam Cepheumque consistit. In lacteo circulo inter pisces, Cassiepiam atque arietem Andromeda est locata cum triangulo quem post tergum habere dicitur, caput versum habens ad alvum equi; qui equus supra est positus. Aries in commissura zodiaci atque aequinoctialis circuli sub triangulo situs est habens sub se cetum ad australem partem. At prôximum ei signum pisces duo quorum alter in aquilonem erectus alter in austrum pronus caudis tamen vinculo quodam conexis colligati sunt; aquilonius ad Andromedam extenditur, austrinus ad aquarium. Iuxta pedes autem Andromedae a latere Cassiepiae Perseus ostenditur Gorgonis caput manu sinistra tenens. Cuius sub femore sinistro iuxta caudam tauri Pliades videntur constitutae. Lyra vero inter laevum crus Herculis et inter cignum posita est. Sed cignus expansis alis volanti similis ad dextram Cephei ma-

1 orionem] orientem *V*; *post rasura sex litterarum, in marg.* Taurus *B.* constitus *Da.* 2 liram *Da*, libram *P.* casiephiam *Dab*, cassiopeam *L* (*sic et postea*), cassiopiam *P.* mediis, medius *Dbm.* 3 pedibus] *in marg.* Cepheus *B.* terga] terram *V.* ursę *Dab.* porrectus *Da.* casiephia *Db*, casiepia *Da.* 4 septemtrionalis *LV; in marg.* Cassiepia *B.* 5 et cepheum est locata *LVP.* circumsistit *Da.* lacteo uero circulo *M.* 6 casiephiam *Dab.* ari^{e}tem *Bm.* est conlocata *Da*, consistit *LVP.* 7 cō̄ṇtriangulo *Bm.* pos^{t}tergum *Bm*, *in marg.* Andromeda. Triangulus. 8 ạequus *Db.* supra] sub *Da.* Aries] *in marg.* Equus. Aries *B.* com̄issurā *Da*, commissuraṃ *Db.* 9 atque/////// *B.* ęquinoctialis *B*, equinoctialis *DaV.* circulorum *LV.* 10 hAbens *B.* coetum *DaB*, caetum *Db*; coetum, *in marg.* Pisces *B.* ad *in* at *corr. Db.* proximv̄ ei *B*, v̄ ei *scr. m.* 11 ei huius signi *Dab*, signi *in* signum *corr. Db;* signum *om. P.* 12 uinculo] circulo *LV.* connexis *PLM* (?). co^{l}ligati *B*, conligati *Da.* 13 aquilonis *V.* extenditur] *ad marg.* Perseus *B.* austrinus quidem *P.* 14 autem pedes *LVP.* andromedę *DbB*, andromede *DaV.* cassiepię *B*, cassiepia *V*, casiephie *Dab.* 15 ^{osten}ostenditur, osten *in ras.*, *post* osten *suprascr. B.* sub cuius *Da.* 16 pleiades *B* (*in marg.* Lyra. Cygnus) *LMP.* constitutę *Db*, con^{r}titutę *Bm*, constitute *DaV.* 17 li//ra, b *eras. Da*, lira *V.* leuum *BV.* inter *om. LVP.* cygnum *L.* 18 sed et *V.* cygnus *L.* uolanti//, s *eras. B*, uolitanti *LV.* dexteram *DaB.* manum Cephei *DaLVMP.*

num dextram alam, sinistram ad pedes equi porrigit. Inter pisces et equum caudamque capricorni aquarius est collocatus aquam urna fundens, quae effusio ad magnum piscem usque decurrit. In parte autem humillima zodiaci iuxta sagittarium atque aquilam capricornus in commissura hiemalis circuli ac signiferi situs est habens post se sagittarium in commissura circulorum zodiaci atque lactei sub delphino constitutum. Est et sagitta quaedam sola sub cigno iuxta aquilam iacens. Supra capricorni vero caput delphinus est positus post caudam serpentis, qui a serpentario tenetur. Sub ipso autem serpentario scorpionem dicunt esse locatum ita ut pedibus serpentarii tangatur et habere sub se ad australem plagam centaurum bestiam manu quasi ad aram ferentem. Haec ara a quibusdam sacrarium vocatur et est contra summitatem caudae scorpionis ad austrum posita. Brachia vero scorpionis locum obtinent quem libram dicunt eo quod in eo sol aequinoctium faciat autumnale. Hydra quoque iacet in circulo aequinoctiali nimia longitudine protenta capite cancro, medietate leoni, cauda virgini subiecta, corvum atque urnam in dorso

1 dexteram *LV.* equi pedes *Dab* (aequi *Db*). porrigit, *in marg.* Aquarius *B.* 2 et equum *in ras. B.* aequum *Db.* co[l]nlocatus *Bm.* 3 quę *Da,* que (*in marg.* Capricornus *B*) *BV.* usque *om. LVP.* 4 h[u]milli//ma (*prius* uma) *B.* iuxta/// *B.* sagitarium *B,* sagittarium *in* sagittam *corr. Db.* atque — 6 sagittarium *om. V.* 5 commisura *B.* hiemalis *in ras. B,* hyemalis *MP.* signiferi] sinistri *P.* est *om. B.* 6 habens *in ras. B, in marg.* Sagittarius, habet *LV.* post *in ras. B.* lactei circulorum *LVP,* circulorum *om. M.* 7 delfino *DaB.* consti[tu]tum *Bm, in marg.* Sagitta. Aquila, constitum *Da.* Est *om. P.* sagi[t]ta *B.* quędam *B,* quedam *DabV.* 8 sub// *B.* cygno *LV.* Supra] sub *Da.* caprico[r]ni *B; hinc incipit in B manus litteras paulo minores reddens.* 9 delphynus *B, in marg.* Delphinus Scorpius. delfinus *DaPM.* que a *V.* 10 dicunt *in marg.* Centaurus *B.* 11 sub] supra *Da.* 12 austra//lem *B.* manum quasi *Dab,* quasi manu *LV,* quasi ad aram manum *PM*; quasi *in marg.* Ara *B.* 13 [a] ara quibusdam *Bm.* 14 sumitatem *B.* caudę *DabB.* scorpii *VP.* Brachia *in marg.* Hydra *B.* 15 scorpii *VP.* optinent *DbV.* eo quod in eo sol *BDaV,* eo quod sol in eo (*eras. ex* ea) *Db,* quod in eo sol *L*; in ea sol. *MP.* 16 equinoctium *DaBV.* autumpnale *V.* ydra *Dab,* hidra *VP.* 17 equinoctiali *Da,* ęquinoc[ti]iali *Bm.* nimia longitudine] in longitudinem *L,* in longitudine *V.* 18 coruum *in marg.* Coruus. Vrna. Orion. Lepus *B.*

gestans. At sub pectore tauri Orion gladiö accinctus conspicitur lepori qui sub pedibus eius est superpositus. Habet enim pöst vestigia sua canem quem Sirium quemque caniculam appellant collocatum cancri signo subiectum. Ante quem sub geminis anticanem cognôscere potes; post caudam vero Sirii ad austrum navis quam Argo dicunt videtur effulgere. At sub pede sinistro Orionis fluvius quem Heridanum vocant flexuoso cursu perlabitur usque ad cetum. Cetus autem subiacet arieti ac piscibus longissimo tractu porrectus. Post cuius caudam longo quidem intervallo sub aquario et capricorno in austrum proiectus piscis magnus conspicitur. Ultimum eorum quae videri possunt signorum effusionem urnae aquarii quae ad ipsum usque decurrit accipiens . . . .

1 gestans *ex* gehtans *corr. Da.* 2 cum lepore qui sub pedibus eius est suppositus *M,* lepori superpositus qui sub pedibus eius constituitur *P.* eius pedibus *LV.* eius *in marg.* Syrius *B.* enim] autem *LV.* 3 syrium *B.* quem *P.* 4 collocatam *Da, om. LVP.* cancri *in ras. B.* signo, o *in ras. B.* subie[c]tū *Bm, in marg.* Anticanis (canis *in ras.*, i *ex* e *corr.*) Argo. antecanem *DaL.* sub geminis cognoscere *LV.* 5 potest *Da.* siria *corr. in* sirii *B,* scorpii *Da.* 6 argo di† dict̃, *in marg.* Heridanus *B.* uideretur *V.* effugere *V,* refulgere *Dab.* [b]supedesinistro *Bm.* 7 eridanum *L,* herridiacum *V.* flexuo *V.* usque *in marg.* Coetus *B.* 8 caetum *Db,* coetum *BF.* caetus *Db,* coetus *DaB.* subiectus *Da.* aç *Db.* 9 uius *Da,* eius *PM.* longo quidem] longissimo *Dab.* quidem *in marg.* PISCIS MAGN[o] *B.* 10 in] inter *Da.* proiectus] *supra vers.* nonus *scr. Dbm,* prorectus *V,* porrectus *L.* pissis *B.* 11 eorumque *B.* quae] quẽ *V.* uideri, ri *in ras. B.* possint *Dab,* potest *F.* 12 urnę *DbB,* urne *Da.* que· B, qui *LV.* accipiens, ens *in ras. B*; aspiciens *P.*

Dresden. M. Manitius.